

Tiszteletkőr

Történeti tanulmányok
Draskóczy István egyetemi tanár
60. születésnapjára

Dreslarczyk István

Tiszteletkőr

Történeti tanulmányok
Draskóczy István egyetemi tanár
60. születésnapjára

Budapest, 2012

Szerkesztette:

Mikó Gábor, Péterfi Bence, Vadas András

A kötet megjelenését az ELTE Bölcsészettudományi Kar támogatta

© A tanulmányok szerzői, 2012

© A kötet szerkesztői: Mikó Gábor, Péterfi Bence, Vadas András

© Bella Katalin

ISBN 978 963 312 095 8

www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: Hunyady András, ügyvezető igazgató

Felelős szerkesztő: Pál Dániel Levente

Nyomdai munkák: Multiszolg Bt.

Tipográfia: Anders Tibor

Borítóterv: Váraljai Nóra

Tartalom

Tabula Gratulatoria	11
Rövidítésjegyzék	13
Köszöntők	
<i>Borsodi Csaba</i>	
Draskóczy István 60 éves	19
<i>Bertényi Iván</i>	
„Nihil utilius sale et sole”. A hatvanesztendő Draskóczy István köszöntése	21
Politikatörténet	
<i>Pálóczi Horváth András</i>	
Nomád betörések Magyarországra a 10–11. században	27
<i>Bárány Attila</i>	
Anglia királya és a morvamezei csata.....	39
<i>Zsoldos Attila</i>	
Rátót nembéli Domokos nádor megyéi	47
<i>C. Tóth Norbert</i>	
Nádorváltások a Zsigmond-korban (1386–1437). Az 1439. évi 2. tc. nyomában	53
<i>E. Kovács Péter</i>	
Zsigmond király milánói koronázása	67
<i>Teke Zsuzsa</i>	
Mátyás és Firenze	85
<i>Fedeles Tamás</i>	
Újlak ostroma (1494)	97
<i>Péterfi Bence</i>	
Az 1491. évi pozsonyi béke kiskapui. Egy cseh zsoldoskapitány, Jan Zvolský alsó-ausztriai birtokszerzése	105
<i>Horn Ildikó</i>	
Egy különleges születésnap ajándék. János Zsigmond és az 1564. évi tordai országgyűlés	117
<i>Honvári János</i>	
Lépni vagy nem lépni? Egy meghiúsult magyarországi kísérlet a Nemzetközi Valutaalaphoz és a Világbankhoz való csatlakozás ügyében (1966–1967)	125

Gazdaság és kereskedelem*Keglevich Kristóf*

A garamszentbenedeki bencések és Újbánya polgárai a 14. század közepén..... 137

Simon Zsolt

Az erdélyi szászok adói Luxemburgi Zsigmond uralkodása alatt 145

Nikolicza Erika

Boroszló és Görlitz lehetséges szerepe a budaiak magdeburgi joggal való megismerkedésében 155

Arany Krisztina

Magyarországi hitelezésre vonatkozó adatok az 1427. évi firenzei Catastóban..... 165

Kenyeres István

A bányakamarák szerepe a Magyar Királyság jövedelmeiben a 15–16. században..... 177

Gecsényi Lajos

Egy budai polgár adóssági pere a birodalmi kamarai bíróság előtt (1519–1533) 189

Bessenyei József

Szeged, Várad, Debrecen, Nagyszombat. Változások a Magyar Királyság kereskedelmi rendszerében Mohács után, különös tekintettel a hitelezésre..... 199

Buza János

Ódutka – jó dutka. Adalék a 16–17. századi pénzforgalom történetéhez 207

Pap Ferenc

A só harmincadolása Kolozsváron (1599–1637) 217

R. Várkonyi Ágnes

Sónk és kenyérünk. A Rákóczi-kori sóbányászatról és sókereskedelemről 223

A város és világa*Nagy Balázs*

William FitzStephen a 12. századi Londonról 239

Szende László

Esztergom kézművessége a tatárjárás idején 245

Tringli István

Sátoraljaújhely első kiváltságai 251

Spekner Enikő

„Egy és ugyanazon szabadság alatt”. Két város, egy kiváltságlevél: a pesti kiváltságlevél szövevényes története 261

Weisz Boglárka

Egy hamis oklevél nyomában. A nagyszombatiak 1267. évi kiváltságlevele 271

Font Márta

A monostor mint településformáló tényező. Adalékok a középkori Pécsvárad történetéhez 277

<i>Petrovics István</i>	
A középkori Pécs idegen származású polgárai	283
<i>György Székely</i>	
Les droits des hôtes « Latins » et « Saxons » dans les autonomies urbaines et territoriales de la Hongrie médiévale	293
<i>Skorka Renáta</i>	
Pozsony a bécsi közvetítőkereskedelem árnyékában	301
<i>Csukovits Enikő</i>	
Emlékezés élőkről és holtakról. Miskolc-nyelvi-használat és polgári vallásosság	311
<i>Majorossy Judit – Szende Katalin</i>	
Libri civitatum. Városkönyvek a középkori Magyar Királyság közigazgatásában	319
<i>Valter Ilona</i>	
Késő középkori szőlőművelés írott és tárgyi emlékei Pásztó mezővárosban	331
<i>Szabó Péter</i>	
Várad, a három részre hullt Magyarország virtuális fővárosa. Egy oklevél olvasatai	341
<i>Rüsz-Fogarasi Enikő</i>	
A fejedelemségkori Beszterce polgárainak öröklési tendenciái	349
<i>J. Újváry Zsuzsanna</i>	
A kétféle nemesség kérdése Kassán a 16–17. században	361
<i>Bariska István</i>	
Presztízspér az Esterházyak és Kőszeg között (1699–1737)	371
<i>Dubniczky Zsolt</i>	
A pesti Festetics-palota. Egy 19. századi főúri rezidencia kialakulása	381
Vár és vidék – társadalom	
<i>Feld István</i>	
Az Árpád-kori Magyarország püspöki székvárainak kérdéséhez.....	395
<i>Nógrády Árpád</i>	
Három Sáros megyei birtokról	407
<i>Horváth Richárd</i>	
Mitől vár a vár? Márkusfalvi Máriaassy István várépítési kísérlete 1507-ben	421
<i>Neumann Tibor</i>	
Régi genealógiai legendák nyomában. Szapolyai István nádor házasságai, leányai és leánytestvérei	431
<i>Pálosfalvi Tamás</i>	
Dobrukaucától Kőaljaiig. Egy konfliktus és háttere a Jagelló-kori Magyarországon	439
<i>Kelényi Borbála</i>	
Kanizsai Dorottya végrendelete és társadalmi kapcsolatai.....	451
<i>Glück László</i>	
Egy sókamurai hivatalnok a 16. század közepén: Szigeti Szabó György deák	459

Művelődés és műveltség*Sz. Jónás Ilona*

Venantius Fortunatus utazása Itáliából Galliába a 6. század első felében 473

Bubnó Hedvig

A zene a lélek felemelője. A zoltározási gyakorlat és a lelki fejlődés összefüggései a clunyi szerzetességben 481

*Molnár Péter*Limoges-i János: *Morale somnium Pharaonis*. Egy „uralkodótükör” vélelmezett magyar vonatkozásai és valódi jelentősége 491*Körmendi Tamás*

A „varasdi jelenet” kritikája. Megjegyzés Imre király és András herceg trónviszályának történetéhez 503

Csákó Judit

Néhány megjegyzés Albericus Trium Fontium krónikájának magyar adataihoz 515

Somogyi Szilvia

Megjegyzések egy 1298-as egyházi bírósági per margójára 527

Blazovich László

A szomszédjog intézménye a középkori jogkönyvekben 537

Solymosi László

A hiteleshelyek számának alakulása a 14–15. században 545

Vadas András

A nyulak-szigeti apácakolostor és a Duna 561

Mikó Gábor

Mátyás király „krónikás könyve” egy 16. századi törvénygyűjtemény margóján. Megjegyzések a Thuróczy-kódex történetéhez..... 573

Veszprémy László

A Képes Krónika és Anonymus kéziratának utóéletéhez 587

G. Etényi Nóra

Thököly Imre és az európai politika szerencsekereke 597

Hanny Erzsébet

A budai zsidók levele 607

Kalmár János

Bécs a 18. század közepének magyar látogatói szemével 617

Historiográfia*Ferenc Makk*

De l'État de Saint Étienne..... 625

*Thoroczkay Gábor**Clio bűvöletében* – egy középkorkutató szemszögéből 639

<i>Ress Imre</i>	
Thallóczy Lajos középkori délszláv okmánytárainak keletkezéséhez	647
<i>Érszegi Géza</i>	
„minálunk majd nem büntetésnek tartják a levéltári szolgálatot” – Pauler Gyula 1874–1875. évi külföldi tanulmányútjának tanulságai	657
<i>Vörös Boldizsár</i>	
„A történelem veszedelmei” és a történészek stratégiái. Néhány sajátos eljárás a szakmai eredmények közreadásánál az 1949–1989 közötti magyar történettudományban	665
Draskóczy István publikációinak jegyzéke (1975–2011)	673
Köszönetnyilvánítás	687

TABULA GRATULATORIA

Almási Tibor	Kovács Eszter	Prokopp Mária
Altmann Júlia	Kovács Zsuzsanna	Rácz György
B. Nyékhelyi Dorottya	Kövér György	Sághy Marianne
Bak Borbála	Kozári Monika	Sarbak Gábor
Bakáts Bernadett	Kozma Béla	Schmidtmayer Richárd
Batizi Zoltán	Krász Lilla	Selmeczi Kovács Attila
Bella Katalin	Kreutzer Andrea	Sebestyén Ilona
Bencze Zoltán	Kuczogi Zsuzsanna	Soós István
Berlász Jenő	Laczlavik György	Sölch Miklós
Bertók Lajos	Lakatos Bálint	Süttő Szilárd
Bodó Sándor	Laszlovszky József	Szabad György
Csaplár-Degovics Krisztián	Lovas Borbála	Szabó Csaba
Csorba Csilla	Lővei Pál	Szántay Antal
Déri Balázs	Madas Edit	Székely Gábor
Dezső Tamás	Magyar Eszter	Szentmártoni Szabó Géza
Dobszay Tamás	Magyar István Lénárd	Szovák Kornél
Dózsa Gábor Zoltán	Magyar Károly	Szoleczky Emese
Dreska Gábor	Majoros István	Szögi László
Emőkey István	Marosi Ernő	Szuhay Miklós
Erdmann Gyula	Mészáros Orsolya	Szvoboda Dománszky Gabriella
Erdődy Gábor	Mikó Árpád	Toma Katalin
Érszeginé Sin Ágota	Miskolczy Ambrus	Torbágyi Melinda
Farbaky Péter	Molnár Antal	Tóth Csaba
Fazekas István	Mordovin Maxim	Tóth Krisztina
Gádor Judit	Munkácsy László	Török Márta
özv. Gericz Józsefné	Novák Veronika	Urbán Máté
Ladányi Erzsébet	Németh György	Vadász Sándor
Gyuricza Anna	Oborni Teréz	Vajnági Márta
Horváth Iván	Oswald Júlia	Vass Előd
Irásné Melis Katalin	Pajkossy Gábor	Végh András
Izsák Lajos	Pálffy Géza	Visi Zsuzsanna
Jakab Péter	Pandula Attila	Zádor Judit
Jusztin Márta	Papp Klára	Zimányi Vera
Kanyó Ferenc	Petrik Iván	Zsinka László
Kérdő Katalin	Pinke Zsolt	Zsidi Paula
Kerny Terézia	Piti Ferenc	Zsidi Vilmos
Klaniczay Gábor	Polgár Balázs	
Klement Judit	Poór János	
Kosztai László	Pósán László	

Rövidítésjegyzék

AcAr	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Bp. 1951–).
AcHA	Acta Historiae Artium Academiae Scientiarum Hungaricae (Bp. 1953–).
AcUSz	Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae (Szeged 1955–).
AÉ	Archaeológiai Értesítő (Pest, Bp. 1868–1948., 1950–).
AHun	Ars Hungarica (Bp. 1973–).
ÁMTF	<i>Győrffy György</i> : Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV. Bp. 1963–1998.
AOklt	Anjou-kori oklevéltár. I–XV., XVII., XIX–XXI., XXIII–XXVIII., XXXI. Főszerk. Kristó Gyula – Almási Tibor. Szerk. Almási Tibor – Blazovich László – Géczy Lajos – Kőfalvi Tamás – Kristó Gyula – Makk Ferenc – Piti Ferenc – Sebők Ferenc – Tóth Ildikó. Bp.–Szeged 1990–2010.
AOkmt	Anjoukori okmánytár. Codex diplom. Hungaricus Andegavensis. I–VII. Szerk. Nagy Imre – Tasnádi Nagy Gyula. Bp. 1878–1920.
AtSz	Agrártörténeti Szemle (Bp.–Gödöllő, 1957–).
ÁÚO	Árpád-kori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. I–XII. Közzéteszi Wenzel Gusztáv. Pest–Bp. 1860–1874.
BpR	Budapest Régiségei. A főváros területén talált műemlékek és történelmi nevezetességű helyek leírása (Bp. 1889–).
BpTOE	Budapest történetének okleveles emlékei. I–II. Csánky [Csánki] Dezső gyűjtését kieg., s. a. r. Gárdonyi Albert. III/1–2. Összeáll. Kumorovitz L. Bernát. Bp. 1936–1987.
CDCr	Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Edidit Academia Scientiarum et Artium Slavorum Meridionalium auxilio Regiminis Croat., Dalm. et Slav. Collegit et digestit T[adeus] Smičiklas. I–XVIII. Zagrabiae 1904–1990.
CFH	<i>Albinus Franciscus Gombos</i> : Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCCI. I–IV. Bp. 1937–1943. Repr. Bp. 2005–2011.
CJH	Magyar törvénytár – Corpus Juris Hungarici. (1000–1868). Millenniumi emlékkiadás. I–VI. Szerk. Márkus Dezső. Bp. 1896–1901.
Csánki	<i>Csánki Dezső</i> : Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III., V. Bp. 1890–1913.
DHA	Diplomata Hungariae antiquissima (accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia). I. (1000–1131). Edendo operi praefuit Georgius Győrffy, adiuverunt Johannes Bapt. Borsa – Franciscus L. Hervay – Bernardus L. Kumorovitz – Julius Moravcsik. Budapestini 1992.
DRH 1301–1457.	Decreta regni Hungariae 1301–1457. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis – Vera Bácskai. Bp. 1976.

- DRH 1458–1490. *Decreta regni Hungariae 1458–1490. Francisci Döry collectionem manuscriptam additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis – Geisa Érszegi – Susanna Teke.* Bp. 1989.
- Engel: Adattár* *Engel Pál: Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája, 1301–1457.; Középkori magyar genealógia. CD-ROM.* Bp. 2001.
- Engel: Arch. Fejér* *Engel Pál: Magyarország világi archontológiája, 1301–1457. I–II.* Bp. 1996. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii Fejér. I–XI.* Budae 1829–1844.
- DF Magyar Országos Levéltár (Bp.), Fényképgyűjtemény (U szekció), Diplomatikai Fényképgyűjtemény.
- DL Magyar Országos Levéltár (Bp.), Mohács előtti gyűjtemény (Q szekció), Diplomatikai Levéltár.
- EM Erdélyi Múzeum (Kolozsvár 1814–).
- HK Hadtörténelmi Közlemények (Bp. 1888–).
- HO Hazai okmánytár. *Codex diplomaticus patrius. I–VIII.* Kiadják: Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Paur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. Győr–Bp. 1865–1891.
- KMTL Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Főszerk. Kristó Gyula. Szerk. Engel Pál – Makk Ferenc. Bp. 1994.
- LK Levéltári Közlemények (Bp. 1923–).
- LMA Lexikon des Mittelalters. I–IX. Hrsg. Gloria Avella-Widhalm – Liselotte Lutz – Roswitha Mattejiet – Ulrich Mattejiet. München–Zürich [1977]–1999.
- LSz Levéltári Szemle (Bp. 1961–).
- MaMÚL Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. I–XII. Főszerk. Kőszeghy Péter. Szerk. Tamás Zsuzsanna. Bp. 2003–2011.
- MES Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. I–IV. Edd. Ferdinandus Knauz – Lodovicus Crescens Dedek – Gabriel Dreska – Geysa Érszegi – Andreas Hegedűs – Tiburtius Neumann – Cornelius Szovák – Stephanus Tringli. Strigonii–Budapestini 1874–1999.
- MEV Magyar Egyháztörténeti Vázlatok (Bp. 1989–).
- MGH Monumenta Germaniae historica.
- MGH SS Monumenta Germaniae historica. Scriptores. I–XXXIX. Edd. Ottavio Clavuo – Hartmut Hoffmann – Oswald Holder-Egger – Walter Koller – Felix Liebermann – Christian Lohmer – Klaus Naß – August Nitschke – Reinhold Pauli – Georg Heinrich Pertz – Franz-Josef Schmale – Irene Schmale-Ott – Martina Stratmann – Georg Waitz – Wilhelm Wattenbach. Hannovera–Lipsiae 1826–2009.
- MIÖG Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung (Innsbruck–Wien–München 1880–).
- MKSz Magyar Könyvszemle (Bp. 1876–).
- MNy Magyar Nyelv (Bp. 1905–).
- MOL Magyar Országos Levéltár (Bp.).

- MREV A veszprémi püspökség római oklevéltára. Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. I–III. Edita a Collegio Historicorum Hungarorum Romano. IV. Edidit Josephus Lukcsics. Bp. 1896–1907.
- MTA Magyar Tudományos Akadémia (Bp.).
- MTAKK Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye (Bp.).
- MűÉ Művészettörténeti Értesítő (Bp. 1952–).
- OSzKK Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár (Bp.).
- PL Patrologiae cursus completus. Series Latina. Ed. Jacques-Paul Migne. I–CCXXI. Paris 1844–1880.
- PRT A pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története. I–XII/B. Szerk. Erdélyi László – Sörös Pongrácz. Bp. 1902–1916.
- RA Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. I–II. Szerk. Szentpétery Imre – Borsa Iván. Bp. 1923–1987.
- SRH Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. I–II. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. Bp. 1937–1938. Repr. szerk. Szovák Kornél – Veszprémy László. Bp. 1999.
- Sz Századok (Bp. 1867–).
- T Turul (Bp. 1893–1946., 1992–).
- TSz Történelmi Szemle. A MTA Történettudományi Intézetének Értesítője (Bp. 1958–).
- TT Történelmi Tár (Bp. 1878–1911.).
- ZsO Zsigmondkori oklevéltár. I–XI. 1387–1424. Szerk. Mályusz Elemér – Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Neumann Tibor. Bp. 1951–2009.
- Zsoldos: Arch. Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája, 1000–1301. Bp. 2011.

Kanizsai Dorottya végrendelete és társadalmi kapcsolatai

Jelen tanulmány a Kanizsai Dorottya végrendeletében (1525) fellelhető világi adományokat és azon személyeket dolgozza fel, akikre a dokumentumban testált valamit. A rendkívül gazdag és nagyszámú tárgyi anyag vizsgálatán kívül a testamentum bepillantást enged a korabeli családi és társadalmi kapcsolatokba is.¹

Dorottya nemcsak a Kanizsai család, hanem két férje – Geréb Péter és Perényi Imre nádorok – révén is az arisztokráciához tartozott.² A korábbi kutatások alapján apja Kanizsai Miklós soproni ispán, testvérei György és Katalin voltak.³ Dorottyának nem volt saját gyermeke, csak két mostohafia – Péter és Ferenc – és egy mostohalánya – Borbála –, akik Perényi Imre és első felesége, Bátori Borbála házasságából származtak.⁴

Kanizsai Dorottya elsősorban arról ismert, hogy 1526-ban a mohácsi csata után a halottak eltemetésére 400 embert fogadott fel, miközben ő mostohafia, Perényi Ferenc váradi püspök holttestét kereste;⁵ ezen túl azonban életrajza csak kevésbé kidolgozott.⁶ Végrendelete – mely 1525. december 8-án készült – kétségtelenül hiteles, jóllehet ma meglévő változata nem hitelesített.

1 Kanizsai Dorottya életéről részletesen és egyházi adományairól l. *Kelényi Borbála: Kanizsai Dorottya végrendelete és a bajcsi pálosoknak tett adományai.* (Kézirat), ill. *Uő: Dorottya Kanizsai's Last Will and Her Donations to the Church.* (Kézirat)

2 A Kanizsai család genealógiájáról l. *Fógel József: II. Lajos udvartartása 1516–1526.* Bp. 1917. 34.; *Takáts Sándor: Kanizsai Dorottya.* In: *Uő: Magyar nagyasszonyok.* Bp. 1926. 57.; *Reiszig Ede: A Kanizsaiak a 15. században.* T 55. (1941: 3–4. sz.) 81.; *Érszegi Géza: Középkor.* In: *Sárvár monográfiája.* Szerk. Horváth Ferenc. Szombathely 1978. 107.; *Engel: Adattár* („Osli nem, 6. tábla: Kanizsai”; „Kacsics nem, 6. tábla: Geréb [vingárti]”; „Perényi 2. tábla: terebesi ág.”).

3 György fia Kanizsai László volt, akinek felesége: Drágfi Anna, gyermekeik: Farkas, Katalin, Orsolya, Ferenc és Magdolna voltak. *Engel: Adattár* („Osli nem, 6. tábla: Kanizsai”).

4 *Engel: Adattár* („Perényi: 2. tábla: terebesi ág”); *Bándi Zsuzsanna: Északkelet-magyarországi pálos kolostorok oklevelei.* Borsodi Levéltári Évkönyv 5. (1986) 677.; *C. Tóth Norbert: Ki kicsoda az ecsedi Bátori családban. A Bátori család ecsedi ágának tagjai, 1377–1541.* Szabolcs–Szatmár–Beregi Szemle 44. (2009) 5–47., kül. 31.

5 Ezt először Istvánffy Miklós írta le, körülbelül egy fél évszázad múlva. Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája. Tállyai Pál XVII. századi fordításában. Szerk. Benits Péter. Bp. 2001. 153., 229.

6 Takáts Sándor dolgozta fel leghitelesebben Kanizsai Dorottya életpályáját – és végrendeletét –, s igen gyakran a későbbi biográfusok is az ő művét idézik. *Takáts Sándor: Kanizsai Dorottya.* Az Újság 1916. máj. 10. (130. sz.) 3–4.; *Takáts S.: Kanizsai Dorottya i. m.*; *Kovács András: Kanizsai Dorottya.* Baranyai művelődés (1976: 2. sz.) [Mohács 1526–1976. különszám] 27–29.; *Péter Katalin: Kanizsai Dorottya.*

A becses forrás egyrészt rendkívül vallásos életfelfogásának bizonyítéka, másrészt azt mutatja, hogy milyen fontos volt Dorottya számára az udvarában élő fiatal nemes leányok és ifjak nevelése, akikre, mint pártfogoltjaira, értékes tárgyakat és jelentős összegeket hagyott.⁷

A végrendelet több részből áll: a bevezetőt követően Dorottya a halála után lelki üdvéért tartandó misékről rendelkezett, majd a különböző egyházi intézménynek felajánlott adományai következnek,⁸ s csak ezután tér rá világi személyek számára tett felajánlásokra.⁹ Először a nővéreiként megnevezett Stubenberg Erzsébetet és Eufémiát említi, majd szélesebb családját, azaz a familiárisokat. Ők sorrendben a következők: Henyei Bernát valpói várnagy, Macskássy László, Dorottya udvarmester asszony, az udvarban élő nemesleányok, az apródok és a diákok, illetve három takarítólány. A végrendelet utolsó egységében adósságairól ad számot.

Dorottyanak ugyan nem volt vérszerinti gyermeke, ám számos, udvarában nevelkedő fiatalra hagyott pénzt vagy különféle tárgyakat. Ennek kapcsán merül fel az a kérdés, hogy miért nem második férjének fiaira, Perényi Péterre és Ferencre hagyta vagyonát. Ismert tény azonban, hogy Imre halála után az özvegy és mostohagyermekai – főleg Perényi Péter – között viták voltak, amit a végrendelet is alátámaszt.¹⁰ Dorottya még második férjével 1515-ben költözött Siklósra, ahol 1527-ig élt,¹¹ és ahonnan a török veszély és mostohafiával, Perényi Péterrel való viszálykodása miatt távozott. Perényi ugyanis az özvegy kiforgatására törekedett: nyilat-

In: Szürke eminenciások a magyar történelemben. Szerk. Szentpéteri József. Bp. 2003. 46–49.; *Zika Klára*: Az Irgalmasság diadala. Emlékezés Kanizsai Dorottyára. Honismeret 33. (2005: 3. sz.) 25–28.

7 DF 286 364. A végrendelet a Nádasdy-levéltárba került, amikor Kanizsai Orsolya – miután örökölte családjá vagyonát – Nádasdy Tamás nádor felesége lett. A Nádasdy-vagyon a bécsi levéltárba a Wesselényi-féle összeesküvés miatti elkobzások nyomán került. (L. *Buzási János*: Haus- Hof- und Staatsarchiv, Bécs: Ungarische Akten: Allgemeine Akten: Tematikus repertorium. Bp. 1977. 6.) A bécsi adatok szerint a végrendelet eredeti példányának a MOL-ban kellene lennie, de mára elveszett. Takáts Sándor a végrendeletet a Bécsi Állami Levéltárban találta meg, a Familienakten Nádasdy fondban, másolatát pedig a közös Pénzügyi Levéltárban, a Hungarica című gyűjtemény első fasciculusában. Jelenleg kópiája megtalálható a bécsi Österreichisches Staatsarchiv: Finanz- und Hofkammerarchivnak a Hoffinanz Ungarn nevű állagában, fotokópiája pedig a MOL-ban. Bár Takáts könyvében, úgy tűnik egy eredeti darabra utal, az ma már nincs meg. *Takáts S.*: Kanizsai Dorottya i. m. 85. 52. j.

8 Ezek sorrendben: a bajcsi Mindenszentek pálos kolostor és annak egy kápolnája, a valpói (Valpovo) Szent László-várkápolna, a Szent Lipót-egyház (Neuburg am Inn), a füzítői Szűz Mária-egyház (ma: Almásfüzitő), a bátai Szent Mihály bencés kolostor és a valpói Szent Wolfgang-egyház.

9 Ez a sorrend – az egyházi adományok elsőbbsége – nem meglepő a veszprémi egyház 1515. évi zsinati határozatainak ismeretében, amely felhívja a figyelmet, hogy a kegyes adományokat kell először felsorolni a végrendeletben. A veszprémi egyház 1515. évi zsinati határozatai. Közvetései Solymosi László. Bp. 1997. 21–22.; *Solymosi László*: Vallásos élet az 1515. évi veszprémi zsinodális könyv tükrében. In: In memoriam Bartha Gábor. Barta Gábor emlékére. Szerk. Lengvári István. Pécs 1996. 117.

10 A végrendelet utolsó, adósságokról szóló részében Dorottya két mostohafia adósságát emeli ki. A két fiúval szerződést kötött, melynek értelmében tízezer forintot kötelesek neki fizetni, azonban eddig csak ötezer forintot adtak. Amíg a maradékot nem fizetik ki, meghagyja, hogy ne engedjék be őket Valpóra, s ha ezt mégis megteszik, akkor Isten átka lesz rajtuk.

11 Siklóst Perényi Imre szerezte meg Both Andrástól (először ostromolta, majd arra kényszerítette, hogy adja el neki). *Kovács A.*: Kanizsai Dorottya i. m. 27.; *Kubinyi András*: Nagybirtok és főúri rezidencia

kozatot íratott alá vele, melynek értelmében Dorottya lemondott Siklósról, a jegyajándékként és hozományként kapott Bodolya és Lippó falvakkal (Baranya m.) pedig kielégítettnek vallotta magát.¹² Eltekintve a családi viszálytól, a mostohagyermek örökségből való mellőzősének az is oka lehetett, hogy atyjuk tekintélyes vagyont hagyott rájuk, illetve Perényi Ferenc ekkorra már jelentős egyházi méltóságot töltött be.

Unokaöccsének – Kanizsai Lászlónak – gyermekeit sem említi a végrendelet, pedig tudjuk, hogy Dorottya az ő nevelésükben is nagy szerepet kapott. Ennek magyarázata egyszerű: édesanyjuk ekkor még élt.¹³ Később, 1528-ban úgy tűnik, hogy Dorottya megmásította az itt bemutatott végrendeletét, mivel az akkori megállapodás szerint köteles volt az árvák vagyonát őrizni, s ígéretet tett, hogy amint elérik nagykorúságukat, azt hiánytalanul átadja nekik. Ha Ferenc ezelőtt halna meg, akkor Orsolyát kihazasítja, és a teljes vagyont neki adja át. Ha pedig ő hal meg az árvák halála előtt, akkor vagyona rájuk száll; fordított esetben Dorottya volt a teljes vagyon örököse.¹⁴ Mivel azonban kevés birtokot adományozott, nem feltétlenül mond el- lent a végrendeletnek ez a megállapodás. Orsolya és Ferenc a Kanizsai család utolsó sarjai voltak. Ferenc fiatalon, ugyanabban az évben halt meg, mint Dorottya.¹⁵ Orsolya („Orsika”) Nádasdy Tamás, a későbbi nádor felesége lett.¹⁶

Magyarországon a XV. század közepétől Mohácsig. A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei 2. (1991) 216.

12 Kovács A.: Kanizsai Dorottya i. m. 28.

13 Kanizsai László az 1525. évi országgyűlésen tűnt fel utoljára (*Takáts S.*: Kanizsai Dorottya i. m. 61.), s ugyanezen év szeptember 21-én halt meg. Drágfi Anna 1528-ban kelt végrendeletében Kanizsai Dorottyára bízta gyermekei nevelését, ekkor már valószínűleg csak Ferenc és Orsolya élt, mivel a végrendelet csak őket említi. Uo. 62.; *Reiszig E.*: A Kanizsaiak. i. m. 80.; kiadva: Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. I–V. Szerk. Bunyitay Vince – Rapaics Rajmund – Karácsonyi János. Bp. 1902–1912. I. 366–370. 376. sz. *Reiszig* szerint Drágfi Anna még 1542-ben is élt. *Reiszig E.*: A Kanizsaiak. i. m. 80.; Engel: Adattár („Oslí nem, Kanizsai: 6. tábla”).

14 *Takáts S.*: Kanizsai Dorottya i. m. 80.

15 Valószínű, hogy Dorottya 1531-ben hunyt el a bécsi levéltárban fennmaradt két levél szerint, melyek nemcsak Kanizsai Dorottya, hanem unokaöccse, Kanizsai Ferenc haláláról is tájékoztatták az udvart, amely Ferenc haláláról még nem hallott, így annak ügyét kivizsgáltatta. (Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ungarische Akten, Allgemeine Akten Fasc. 18. Konv. B. fol. 34–35., uo. Fasc. 18. Konv. C. fol. 18. – 1531. augusztus 10., Linz) Az ügynek további nyoma Bécsben nincsen. (Az adatokat a bécsi levéltárból Fazekas István levéltári delegátusnak köszönöm.) *Takáts, Reiszig és Engel* szerint Dorottya 1532-ben halt meg, s így Ferenc is. 1533-ban Lodovico Gritti felfogadott egy csalót 80 aranyforintért, aki magát Ferencnek mondta, és a török segítségével próbálta meg elfoglalni a Kanizsai javakat. Ez a kísérlet sikertelen volt. (Ez utóbbihoz l. *Georgius Pray*: Epistolae procerum Regni Hungariae. Pars I–III. Pozsony 1806. II. 43–44.; *Horváth Mihály*: Gróf Nádasdy Tamás' élete, némi tekintettel korára. Buda 1838. 63.; *Takáts S.*: Kanizsai Dorottya i. m. 81.; *Reiszig E.*: A Kanizsaiak i. m. 80.; *Engel*: Adattár [„Oslí nem, 6. tábla: Kanizsai”]; *Horváth Mihály*: Gróf Nádasdy Tamás' élete i. m. 59–61.; *Károly János*: Fejér vármegye története. I–V. Székesfejérvár 1896–1904. III. 575–577.)

16 Orsika 1521-ben született. *Takáts S.*: Kanizsai Dorottya i. m. 65. A Nádasdyval való eljegyzés előtt fiúsi-tották, hogy megőrizze családjá vagyonát. Az eljegyzésről l. *Bessenyei József*: Nádasdy Tamás a politikus és államférfi. In: Nádasdy Tamás (1498–1562). Tudományos emlékülés. Sárvár, 1998. szeptember

Az adományozottak között vannak Stubenberg Gáspár leányai, Erzsébet és Eufémia.¹⁷ Dorottya ragaszkodása a Stubenberg-leszármazottakhoz talán ott keresendő, hogy nem voltak saját gyermekei, és ennek a családnak az ifjai is az ő udvarában nőttek fel. A Stubenbergeket magyarországi birtokokkal – Vörösvár (Vas m.), Császárvár (Varasd m.) – bíró stájer család voltak.¹⁸ Már korábban is kapcsolatba kerültek a Kanizsai családdal, mivel Gáspár öccsének, Boldizsárnak¹⁹ Kanizsai Sára volt az első felesége.²⁰ A német nyelvű szakirodalom által Sáraként azonosított feleség a magyar feldolgozásokban Katalin – Ellerbach János özvegye és valószínűleg Kanizsai Imre lánya.²¹ A család másik ágáról származó Stubenberg András felesége, Borbála – mivel Baumkircher Vilmosnak és Kanizsai Imre lányának, Margitnak a gyermeke volt – is a Kanizsai családhoz kapcsolható.²² Unokájuk – az 1499/1500-ban született Magdolna leánya –, Anna 1566-ban követelte részét Nádasy Tamástól és Kanizsai Orsolyától a Kanizsai-vagyontól – nagyanyja miatt – hibás genealógiai levezetés alapján.²³

Stubenberg Gáspár feleségei alsólendvai Bánfi Borbála (akinek Stubenberg Gáspár második férje volt)²⁴ és Hippolita von Polhaim voltak. Gáspár 1524-ben halt meg. Gyermekei sorrendben: az első feleségtől Balbina és Felicitas; a második hitvesétől pedig Ferenc, Erzsébet Katalin, Julianna, Eufémia és Ambrus.²⁵ Gáspár halálakor két lánya, Erzsébet és Eufémia, „idő-

10–11. Szerk. Söptei István. Sárvár 1999. 9–25. Levelezésük máig ismert, l. „Szerelmes Orsikám...”
A Nádasyak és Szegedi Körös Gáspár levelezése. Szerk. Vida Tivadar. Bp. 1988.

17 A Stubenberg családdal kapcsolatos kérdésekben köszönöm Péterfi Bence segítségét, nemkülönben azt, hogy két, a grazi Steiermärkisches Landesarchivban levő levélre felhívta a figyelmemet, és azokat elérhetővé tette számomra.

18 Csak az 1655. évi országgyűlésen a 119. törvénycikkben honfűsítették őket. *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. I–XIII. Pest 1857–1868. X. 381., *Hermann Zsuzsanna*: Keseregjenek vétküik büntetésén. Ítélet Vörösvárról és végzés Rákoson. In: Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére. Szerk. Csukovits Enikő. Bp. 1998. 82.

19 Wurzbach, Seifert és Siebmacher szerint Gáspár az idősebb, de ez ellenkezik az oklevelek adataival. *Johann Seifert*: Kurtze Genealogische Beschreibung derer Herren von Stubenberg [et]c. [Regensburg] 1703. 11.; *Hermann Zs.*: Keseregjenek i. m. 98.

20 Kanizsai Sárát említi Loserth is, bár hozzát teszi, hogy csak a rövid Stubenberg genealógiában van adat erről, okleveles forrás nem támasztja alá. Gyermeük, Erasmus 1521-ben született. (*Seifert, J.*: Kurtze Genealogische i. m. 11.; *Constantin Wurzbach*: Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich. I–LX. Wien 1856–1891. XL. A Stubenberg grófok családfája; *Johann Loserth*: Geschichte des altsteirischen Herren- und Grafenhauses Stubenberg. Graz [1911]. 157.)

21 Kanizsai Imrénének egy fia volt, Miklós. Engel Ellerbach János feleségeként Katalint jelöl meg családnév nélkül, akinek második férje veresvári Stubenberg Boldizsár volt és 1529 előtt halt meg. *Reiszig Ede*: A Kanizsaiak a XV. században. Első közlemény. T 55. (1941: 1–2. sz.) 29.; *Hermann Zs.*: Keseregjenek i. m. 98.; *Engel*: Adattár („Ellerbach [monyorókeréki]”).

22 *Seifert, J.*: Kurtze Genealogische i. m. 10.; *Loserth, J.*: Stubenberg i. m. 156.; *Reiszig E.*: A Kanizsaiak i. m. 29.; *Érszegi G.*: Sárvár i. m. 107–109.

23 Kanizsai Imre vasi ispán ugyanis Dorottya dédapjának, Istvánnak Miklós nevű testvérének az unokája. *Hermann Zs.*: Keseregjenek i. m. 98; *Engel*: Adattár („Oslí nem, 6. tábla: Kanizsai”).

24 *Engel*: Adattár („Hahót nem, 4. tábla: Bánfi [alsólendvai]”).

25 *Seifert, J.*: Kurtze Genealogische i. m. 11., 14.; *Wurzbach, C.*: Biographisches Lexikon i. m. XL. A Stubenberg grófok családfája: 125. Loserth szerint eggyel több gyermeke volt, mivel Erzsébetet és Katalint külön személynek vette. *Loserth, J.*: Stubenberg i. m. 157.

sebb nővérük”, Kanizsai Dorottya udvarában, Valpó várában tartózkodtak. Itt tudták meg Wolfgang unokafivérüktől apjuk korai halálát. A szomorú hírre Dorottya vigasztaló levelet küldött,²⁶ melyben bátyjainak és nővéreinek nevezte a Stubenberg-gyermekeket.²⁷ Gondoskodását ajánlotta fel a nem udvarában nevelkedő Stubenberg-sarjakkal is, ami újabb bizonyítéka a családdal való szoros kapcsolatának.²⁸ Sőt, Erzsébet és Eufémia ugyanekkor kelt levelükben azt írták, hogy Dorottya nem nővérukként, hanem anyjukként viselkedik velük.²⁹ Hogy lehetett-e konkrét oka Dorottya rendkívüli figyelmének a Stubenberg család iránt, azt nem tudni pontosan. Minden valószínűség szerint egy új magyar nemesi családot akart kinevelni. Azonban – mint testamentumának számos más rendelkezését illetően is – Mohács megváltoztatta akaratát, mivel a csatavesztés után a Stubenberg-lányok eltűntek udvarából.³⁰

A végrendelet – mely körülbelül fél évvel a fenti két levél után íródott – csak két Stubenberg-lányt említ: az idősebb Erzsébetet és a fiatalabb Eufémiát, *soror* megnevezéssel. Azt írja, hogy ha lehetséges, akkor még életében férjhez adja őket, de ha nem, akkor gondoskodik róluk. A két nővér nem egyformán kapott tárgyakat; erre az lehet a magyarázat, hogy Eufémia még nem érte el a férjhezmeneteli kort, így az ő kelengyéje a végrendelet írásának idején még közel sem volt annyira teljes, mint Erzsébeté. Ő ugyanis az idősebb, aki korát tekintve már férjhez adható,³¹ és ha Dorottya adja férjhez, akkor minden ruháját elviheti.

Dorottya adományai megvilágítják a korabeli kelengye – vagy, ahogy régen hívták: jegyruha – összetételét. Ez jobbára ruhadarabokból, fémnemből, arany és ezüst tárgyakból állt.³² Nincs ez másként jelen esetben sem. Mindkét Stubenberg-lánynál egyformán előforduló tételek: ezüst mosdótál és korsó, két pohár, egy serleg, 12 kanál, két vörös majc³³ öv, egy nagy gyöngyös párta, egy arany torques, két főkötő, hat rőf³⁴ gránát posztó ruhának, 100 forint régi (a pénzüjtás előtti) pénzben, egy gyémántos arany gyűrű, két láda (az egyik cifra). Az ágyneműből Eufémia kétszer annyit kapott, de a többi tárgyból is jelentősen többet. A kelengye részei voltak: mindennapi használati tárgyak, ékszerek, ágynemű, ruha, utóbbit főleg

26 1525. május 25. *Johann Loserth*: Das Archiv des Hauses Stubenberg. Graz 1906. 34.; *Loserth, J.*: Stubenberg i. m. 159. Az eredeti irat: Steiermärkisches Landesarchiv, Graz, Archiv Stubenberg Familie (a továbbiakban: StLA FA Stubenberg), Karton 112, Heft 115.

27 *Loserth, J.*: Stubenberg i. m. 160.

28 Uo. 160–161.

29 StLA FA Stubenberg, K. 112, H. 115.

30 *Loserth, J.*: Stubenberg i. m. 159.

31 Werbőczy szerint törvényes életkor a 16. század elejéig a fiúknál a 12. életév betöltése után kezdődött, a lányoknál a 14. után, innentől kezdve mindkét nemnél a 12. életév után. *Werbőczy István*: Tripartitum. A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának hármaskönyve. Bev. Bónis György. Ford. Csiky Kálmán. Bp. 1990. 238–239.

32 *Takáts Sándor*: Nagyasszonyainkról. In: *Üő*: Magyar nagyasszonyok. Bp. 1926. 28.

33 A majc arany- és ezüstfonálból készült díszítés volt, melyet leginkább öveken és szorítókon használtak, de nem magát az övet jelentette, hanem csak a rajta levő díszítést. *Takáts Sándor*: Nyelvtörténet. Sz. 40. (1906) 201.

34 1 rőf = 62,52 cm (királyi hossz mérték-rendszer), 78,3 cm (pozsonyi hossz mérték-rendszer). *Bogdán István*: Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig. Bp. 1978. 35., 37., 102–112.

az esküvőre szánták. Eufémia az esküvő napjára 20 inget is kap, amiből 8 huszárimeg már készen volt.³⁵

A többi udvarbeli lánynak járt három-három, egyforma színű (vörös, zöld, szegfűszín) szoknya, illetve egyéb ruhadarabok. Ők általában ehhez fejenként 10 forintot kaptak. Kanizsai Dorottya udvarmester asszonyának (*senascalla*), Dorottyanak ruhákat, ágyneműt és 10 forintot hagyott. Három takarítólánynak fejenként 20 forint, az apródoknak és a deákoknak pedig fejenként 100 forint járt „régipénzben”. Ezen felül Sztrezemley Palkónak egy lovat hagyott. Birtokot csak a család két hűséges familiárisa, Henyei Bernát és Macskássy László kapott.

Kanizsai Dorottya végrendelete nem mellőzi a korabeli udvartartás nélkülözhetetlen személyeit, a familiárisokat sem. A várnagy közékük tartozott, aki a vár és a hozzátartozó uradalom irányítója volt – tiszte általában elvált a megyei vezetéstől. Különleges helyet foglalt el a familiárisok között, hiszen nemcsak a vár és uradalom, de az úr tágabb és szűkebb családjának a védelme is rá volt bízva.³⁶ Keveset tudunk belső uradalmi irányító munkájáról. Urának mindenben helyettese volt, ő kísérte úrnőjét, ő intézkedett a birtokba iktatásokról is. A Jagelló-korban évi jövedelme megközelítette egy tekintélyes középbirtokos bevételét.³⁷ A deákok – akik szintén a familiárisok közé tartoztak – uruk magyar, latin és német nyelvű levelezését intézték.³⁸

Henyei Bernát valpói várnagy – akit gyermekkorától Dorottya nevelt, és mikor felserdült, hamarosan kimutatta jeles tulajdonságait, a szerviensek közül mindig kiemelkedve – szolgálatai jutalmául kapta örökjogon Lippó, Szentmárton, Márok, Abony, Csatlós, Szentdemeter (Baranya m.)³⁹ birtokokat azok minden hasznával és tartozékával, örök és megváltoztathatatlan joggal megerősítve. Henyei Bernátról a végrendeleten kívül is ismert néhány adat.⁴⁰ Kanizsai Dorottya udvarában szolgált familiárisként, aki egy 1522-es levelében őt küldi az ügyek elintézésére,⁴¹ majd a Kanizsai László 1523-as számadásaiban is feltűnik.⁴² 1523-ban

35 A főúri lakodalmakon a férfiak között arannyal és selyemmel hímzett drága ingeket osztottak ki (*Takáts S.*: Kanizsai Dorottya i. m. 88.) A kor szokása szerint a menyegző alkalmával a férfiak hímzett inget, a nők gyűrűt kaptak ajándékba, még a 16. században is. *Takáts S.*: Nagyasszonyainkról i. m. 23.; *Uő*: A menyegzőmeghívások és lakodalmi szokások régente. In: *Uő*: Művelődéstörténeti tanulmányok a 16–17. századból. Szerk. Benda Kálmán. Bp. 1961. 321.; *Takáts Sándor*: A magyar felimeg. In: *Uő*: Történelmi miniatűrök. [Bp.] é. n. 463–472. ugyanezt l. még: In: *Uő*: Művelődéstörténeti tanulmányok i. m. 226–231., 471.

A 15. század végi, 16. század eleji emlékek két féle inget említetnek, mindkettő női ing: huszárimeg, csahol. A huszárimeg testhez álló, a másik bő. (*Takáts S.*: A magyar felimeg i. m. 464.)

36 *Érszegi G.*: Sárvár i. m. 119–121.

37 *Kubinyi András*: A Jagelló-kori Magyarország történeti vázlata. Sz 128. (1994) 293.

38 *Varga J. János*: Servitorok katonai szolgálata a XVI–XVII. századi dunántúli nagybirtokon. Bp. 1981. 14.

39 Bodolyára és tartozékaira I. Csánki II. 454., 461.

40 Bernát Szepetken (Zala megye) volt birtokos. Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. I–II. Szerk. és bev. Maksay Ferenc. Bp. 1990. II. 998.

41 Valpó, 1522. május 31. *Takáts S.*: Kanizsai Dorottya i. m. 61–62.

42 Bernát Kanizsai László udvarában asztalnokmester vagy kulcsár lehetett, mivel feladatai nagyrészt konyhai teendőkkel álltak kapcsolatban. *Nógrády Árpád*: Kanizsai László számadáskönyve. Bp. 2011. 120., 122–123., 125–126., 128–132., 140.

egy birtokcsere kapcsán is megemlíti a nevét, egy Baranya megyei birtok korábbi tulajdonosaként.⁴³ A következő adat 1527-ből származik, amikor ígéretet kap az általa megszerzett 15 hajó kifizetésére.⁴⁴ 1543-ban Siklós védői között tűnt fel.⁴⁵ Mindeközben Bernát Háshágyi Dénes özvegyével, Kányaföldi Kerecsenyi Katalinnal és fiaival, Ferencsel, Balázssal és Imrével pereskedett öt tál, hat tányér és tizenhárom pohár miatt, amiket még Kanizsai Dorottya hagyott rá.⁴⁶ 1546-ban egy hatalmaskodási ügyben látjuk viszont Bernátot, kárvallóként.⁴⁷ 1550-ben Gersei Pető Tamás lánya Henyei Bernát feleségéeként kérte testvérétől, Benedektől az őt illető leánynegyed kiadását több Zala megyei helység birtokaiból.⁴⁸ Érdekes, hogy a fent említett tárgyak nem szerepelnek a végrendeletben, sőt abban semmilyen tárgyat nem kap Bernát az említett birtokon kívül.

Macsássy László még Dorottya jó emlékezetű férje, Geréb Péter familiárisa volt, később pedig Dorottya hű szolgája, ezért Ventye (Baranya m.)⁴⁹ birtokot kapta annak minden hasznával és tartozékával.

A Stubenbergerek és Henyei Bernát kivételével a többi, végrendeletben említett személyről keveset tudunk. A Kanizsai család familiárisai közül sokan később valószínűleg a Nádasdy családnál keresendők, mivel feltételezhető, hogy a Kanizsai-vagyon megszerzésével a család szolgálói közül sokan a Nádasdyakhoz szegődtek.⁵⁰ A vezetéknevek között a legtöbb valamilyen származási helyet jelöl (Bosnyák, Pozsgai, stb.) mivel azonban nemesi családokról van szó,

43 1523. július 27. Kőfalvi Tamás: A pécsváradi konvent hiteleshelyi oklevéltára. 1254–1526. Szeged 2006. 446. 916. sz. (DF 260 196.)

44 Buzási János: A Birodalmi Udvari Tanács és a Birodalmi Udvari Kancellária levéltára. Bp. 1979. 74.

45 Szakály Ferenc: A dél-dunántúli hadszíntér. 1526–1543. In: Tanulmányok Pécs történetéből. 7. Pécs a törökkorban. Szerk. Szakály Ferenc. Pécs 1999. 43., 47.; Szita László: Siklós a török megszállás korában (1543–1686). In: Város a Tenkes alján. Siklós évszázadai. Szerk. Vonyó József. Siklós 2000. 78. Siklós porkolábjaként Perényi Péter vallatási jegyzőkönyvében említenek egy bizonyos Henicy Bernátot, aki minden bizonnyal Henyei Bernáttal azonos. Perényi Péter vallatási jegyzőkönyve (Bécs, 1542. október 18. – Esztergom, 1542. október 23.). In: *Sztárai Mihály*: História Perényi Ferenc kiszabadulásáról – Perényi Péter élete és halála. Vál., jegyz. Téglásy Imre. Ford. Borzsák István et al. [Bp.] 1985. 155., 157.

46 Bilkei Irén: A zalai köznemesség tárgyi kultúrája, életmódja a 16. századi hiteleshelyi oklevelek alapján. LSz 52. (2002: 1. sz.) 10–22. 17. és 22. sz.; *Uő*: A zalavári és kapornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái 1542–1544. Zalaegerszeg 2002. 69. 310. sz.; *Őriné Bilkei Irén*: A zalavári és a kapornaki konventek hiteleshelyi tevékenysége és ügyfelei, a megyei nemesség a Mohács utáni évtizedekben. ELTE BTK. Doktori Disszertáció. Bp. 2007. 376. Elérhető: <http://doktori.btk.elte.hu/hist/bilkei/diss.pdf> (a letöltés ideje: 2011. szeptember 30.)

47 Bilkei Irén: A zalavári és kapornaki konventek hiteleshelyi levéltárainak oklevélregesztái 1545–1548. Zalaegerszeg 2008. 58. 443. sz.

48 *Uő*: Zalalövő története 1490–1566. In: Zalalövő története az ókortól napjainkig. Szerk. Molnár András. Zalalövő 1998. 97.

49 Bodolya tartozéka I. 42. j.

50 Magyarország birtokviszonyai i. m. I. 40.; *Dominkovits Péter – Pálffy Géza*: Küzdelem az országos hatalomért. A Nádasdy család, a magyar arisztokrácia és a Nyugat-Dunántúl nemesi társadalma a 16–17. században. (2. rész) Sz 144. (2010) 1101.

valószínűleg nem a konkrét személy származási helyét jelölik; ugyanez igaz a foglalkozást jelentő nevekre is (Porkoláb, stb).⁵¹ Feltételezhetően Székely Juliska, Boldizsár és András egy családból származtak, ahogyan Pozsgai Anna és Katus is.

Összegzésül megállapítható, hogy Kanizsai Dorottya végrendelete nemcsak a tárgyi anyag vizsgálata miatt érdekes. Bemutatja korának „iskolarendszerét” – ebben az időben a főnemesség és nemesség nem iskolákban, hanem más nemesek udvarában nevelkedett –, az udvari előrejutás egy útját – ha ez Stubenberg Ferenc esetében⁵² nem is valósult meg – és rávilágít a családi és társadalmi kapcsolatokra. Mindezt egy, a korában kiemelkedően művelt, széles látókörű asszony szemén keresztül, aki elsősorban a Magyar Királyság, és nem személyes érdekeit figyelembe véve kívánta formálni és nevelni kora fiatalságát. Bár végrendeletében tett adományait megsemmisítették, és rendelkezései nagy részének végrehajtását ellehetetlenítették a mohácsi csatavesztés következményei, célkitűzései jelentős részének megvalósulását Kanizsai Orsolya életútja példázza, akinek nevelésében Dorottya nagy szerepet játszott.

51 A sárvári uradalom jobbágyneveire l. még: *Érszegi G.*: Sárvár i. m. 145–146.

52 Kanizsai Dorottya Stubenberg Ferencet a magyar udvarba szánta. Levelében kérte a Gáspár halála után családfői szerepet betöltő Stubenberg Wolfgangot, hogy engedje Ferencet Valpóra, hogy ott – többek között – az ország nyelvét – azaz a latint – tanulja. Megígérte, hogy fiútestvéreként fogja tartani és udvarképes korig neveli, valamint gondja lesz rá, hogy az udvarban kedvező fogadtatásra legyen, mivel mind a magyar udvarban tartózkodó mostohafiai, mind az ott levő barátai hallgatnak rá. (*Loserth, J.*: Stubenberg i. m. 160–161.; StLA FA Stubenberg, K. 112, H. 115.)